

Jean-Pierre Moisset

A katolicizmus története

NAPJAINK TEOLÓGIÁJA
19

Szerkeszti Varga Mátyás

Jean-Pierre Moisset

A katolicizmus története

Bencés Kiadó
Pannonhalma, 2012

A fordítás alapjául szolgáló mű:

© Jean-Pierre Moisset: *Histoire du catholicisme*, Édition Flammarion, Paris, 2010

Képek jogai:

© Cultiris, © Hungart, © Achim Bednorz, © Flammarion, © Roger-Viollet

Fordította

Cseke Ákos (bevezetés, 1–5. fejezet)

Désfalvi-Tóth András

Lektorálta

Dénesi Tamás

A térképek magyar változatát *Hartmann Gergely* szerkesztette

Hungarian translation © A fordítók, 2012

A könyv megjelenését támogatta

nka

Nemzeti Kulturális Alap

**INSTITUT
FRANÇAIS
BUDAPEST**

Cet ouvrage publié dans le cadre du Programme d'aide à la publication (P.A.P.) Kosztolányi bénéficie du soutien de l'Institut français / ministère français des Affaires étrangères et européennes, de l'Ambassade de France en Hongrie et de l'Institut français en Hongrie.

Ez a mű a Francia Intézet/Francia Kül- és Európaügyi Minisztérium, a Magyarországi Francia Nagykövetség és a Magyarországi Francia Intézet támogatásával a Kosztolányi Könyvtámogatási Program (P.A.P.) keretében jelent meg.

Tartalom

Bevezetés.....	7
1. A születés évszázada (30 k.–135 k.)	13
Názáreti Jézus vagy Jézus Krisztus?	13
Jeruzsálem és Róma	18
A judaizmustól a kereszténységig	21
Konfliktus a Római Birodalommal.....	23
Az egyház megalapítása.....	26
Kedvező vallási konjunktúra.....	29
2. A kereszténység elterjedése (135 k.–3. század)	33
Idegen test a társadalmon belül.....	33
Az evangelizáció három iránya	36
Doktrinális eltérések és eretnenségek	39
Éles belső viták.....	42
A hierarchia kiépítése.....	44
Szentírási diptichon	48
Csodálat vagy ellenszenv.....	49
3. A nagy átalakulás (4. század)	57
Az illegalitás vége	57
Donatizmus, arianizmus és kereszténység.....	61

A keresztény hittérítés ellentmondásai.....	65
A hit új útjai.....	68
Az egyházszerkezet fejlődése	70
A pogány kultúra átformálása	73
4. Migrációs és doktrinális kihívások (5–6. század).....	79
A keleti egyház és a császár	79
A latin egyház és a barbárok.....	81
A szerzetesi élet felvirágzása	86
A doktrinális vitáktól az egyházak kiválásáig.....	90
Róma és Konstantinápoly	94
Keresztény élet keleten és nyugaton.....	97
5. Egy egyház, két kultúra: Kelet és Nyugat (A 7. századtól a 11. század közepéig).....	105
A barbár betörések és következményeik	105
A képvita.....	109
A kereszténység és a világi hatalom.....	112
Belső konszolidáció.....	118
Új távlatok	122
Törékeny kultúra	127
Törésvonalak	129
A Nyugat talpra állásának kezdetei (10–11. század).....	135
6. A nyugati kereszténység megerősödése (11. század közepe–13. század)	139
A felülről megújuló egyház	139
A pápa legfőbb hatalmának megszűnése	143
A harcos kereszténység	147
Az üdvösség keresése: szerzetesek és eretnekek	155
A katolikus hétköznapi gyakorlat	166
Amikor hit és tudás találkozik	180

7. A viharok tépázta kereszténység (14–15. század)	189
A bizonytalanság nyoma	190
Pápák, uralkodók, zsinatok.....	193
Az eretnekség bizonytalan határai	205
Nehézkes előrenyomulás.....	208
Az üdvösség útján válságos időkben.....	211
Bosszantó repedések	221
8. Szakadások, reformok, hódítások (16. század–18. század közepe)	227
„Szakítás Rómával!”	228
A nyugati egyházszakadás	232
Katolikus reform és ellenreformáció.....	243
A Trienti Zsinat átültetése a gyakorlatba	249
Egyháziak, világiak és a megújult katolicizmus.....	252
Akik katolikusok, és akik nem azok	257
A janzenista válság	269
A szekularizáció kezdetei	274
9. A modernitás okozta sokk (A 18. század második felétől 1870-ig)	279
A felvilágosodás mint kulturális forradalom	280
A francia forradalom különféle arcai.....	288
Politikai és vallási kiegyenlítődés.....	295
A veszély fokozódása.....	300
Katolikus válaszok.....	304
Az újra meglelt életerő.....	310
10. Kezdeményezés és tétlenkedés (1870–1958)	319
Az ajtót bezárni, vagy félig nyitva hagyni?	320
A liberális demokrácia elfogadása.....	325
A Szentszék a nemzetközi szinten	335
Dekrisztianizáció és megújulás	342
Jelenlét a világban.....	350

Katolikus kibontakozás	353
II. A középút (1958-tól napjainkig)	361
„Aggiornamento”	361
Zsinat utáni remények és csalódások	369
A katolikus világ nyugtalansága	374
A katolicizmus rendezi sorait	381
A Szentszék és a világ kapcsolata	387
Összegzés	393
Bibliográfia	397
Névmutató	403
Illusztrációk és térképek jegyzéke	417

Bevezetés

„Ezekén túl, fiam, ne kutass!
A sok könyvírásnak se vége, se hossza,
és a sok tanulás elfárasztja a testet.”
Préd 12,12

Távol álljon tőlünk, hogy meghazudtoljuk a Prédikátor kijelentését, amelyet könyvünk mot-tójául választottunk; ez azonban nem jelenti azt, hogy abban is egyetértenénk vele: „min-den csak hiábavalóság és szélkergetés.” A történeti kutatást például biztosan nem mond-hatjuk felületesnek és illuzórikusnak, még akkor sem, ha annak a hívőnek a szemszögéből vizsgáljuk, aki az emberi vállalkozások tekintetében hajlamos a pesszimizmusra. A kato-licizmus számára egyebek mellett azért fontos a történeti kutatás, mert rámutat: ma már nem lehet úgy hinni, ahogyan a régmúlt korok – vagy akár a bennünket megelőző korszak-ok – emberei hittek. Megváltoztak a hihető határai, ha másért nem is, a tudomány ered-ményei miatt. Annak megfelelően, ahogyan az egyes ember autonómiája fokozatosan na-gyobb hangsúlyt kapott, más lett a szövegekhez és az emberekhez fűződő viszony: a szövegek vagy az emberi élet értelmét már nem egyetlen tekintély biztosítja. A bűnbánatot gyakor-ló egyházra másképp tekintenek a hívők ma, mint abban a nem is olyan távoli korban, amely-ben az egyház szentségét úgy fogták fel, mint ami egyfajta garanciát jelent a bűn ellen: el-képzelt volt, hogy egyes esetekben bizonyos emberek hibákat követtek el, a tökéletes közösségként tekintett intézményt magát azonban nem lehetett kritika tárgyává tenni. Ez a tanítás – bár sokáig védelmezték – mára érvényét veszttette (amiben a történeti kuta-tásnak is volt némi szerepe). Ráadásul nemcsak azok a feltételek változtak meg, amelyek-ben a katolikus ember megéli a hitét, hanem a vallás maga is fejlődött az évszázadok so-rán. A kereszténység kétezres éves történelme során számos dogmát és fegyelmi intézkedést vezettek be vagy módosítottak. Ma tehát nem lehetünk ugyanúgy katolikusok, mint egykor, ahogy zsidók sem lehetünk ugyanúgy, mint a Krisztus előtti 3. században, akkor, amikor a Prédikátor könyvét lejegyezték. A történelem egyebek mellett abban segít, hogy az emberek – nem utolsósorban a hívő emberek – tisztábban lássanak általa.

A jelen könyv célja pontosan az, hogy tisztábban lássuk azt a vallást, amely ma több mint egymilliárd embert érint, és amely különböző földrészek különböző társadalmában más-más szinten ugyan, de meghatározóvá vált. A katolicizmust – sematikus meghatározással – központi hitvallása és szervezeti felépítése alapján ragadhatjuk meg. Ami az előbbit illeti, azt a 4. századi egyetemes zsinatok során fogalmazták meg, 325-ben Nikaiában, majd 381-ben Konstantinápolyban: Jézusról egyszerre állíthatjuk, hogy valódi ember és valódi Isten, aki megszületett, majd meghalt a kereszten, és harmadnapon feltámadt. Isten egyedüli Fiaként az Atyával és a Szentlélekkel együtt alkotja a három különböző, de egyenrangú személyből álló egyetlen Istent. A Szentháromság titkában való hit önmagában nem teszi egyedivé a katolikus vallást a keresztény család többi tagja között: ki kell egészíteni azzal a csak rá jellemző összetevővel, amit a pápai autoritás jelent. Bár különböző korokban másképp fogták fel és másképp fejezték ki, a pápa a katolikus egyházon belül elsődleges bírói joghatóságként működik. Ezt az előjogot arra hivatkozva dolgozták ki, hogy Jézus sajátos küldetést adott Péternek, és a mindenkori pápa Róma püspökeként ennek az örököse. Hatalma, mely a többi püspök fölé helyezi, elméletileg képessé teszi arra, hogy garantálja a hit egységét, valójában azonban ez az egyik kiindulópontja a keresztények közötti nézeteltéréseknek. A pápai primátus kérdése magán a katolicizmuson belül is – a nemzeti egyházak jogának tekintetében – súlyos vitákhoz vezetett, és azoknak a teológiai okfejtéseknek is a központi kérdésévé vált, amelyek nagy gondot fordítanak arra, hogy a döntéshozatalban előmozdítsák a püspöki kollegialitást.

A katolicizmus szervezetében római, ambícióját tekintve egyetemes. A *katolikus* szó alapját képező *katholikosz* görög kifejezés pontosan azt jelenti: 'egyetemes'. A 107 körül meghalt Antiochiai Ignác püspöknek a szmürnai közösséghez írt levelében fordul elő – a fennmaradt forrásokban – először ez a kifejezés: „Ahol Krisztus jelen van, az egyház katolikus.” Az egyház tehát bárhol, bárki számára nyitott, aki elismeri Krisztus messiási természetét: az egyház nem néhány kiválasztott számára van fenntartva, és messze túlmutat a már létező helyi közösségeken. A 4. század közepén egy másik püspök, Jeruzsálemi Cirill rendszerezi és jóváhagyja ezt a fogalmat *Katekézisek* című művében, melyet a keresztségre várók számára írt. Cirill kifejti: az egyház katolikus, mert teljes mértékben egyetemes küldetéssel bír, tanítása minden szükséges dogmát felölel és minden emberre vonatkozik, etnikumtól, társadalmi helyzettől vagy bármilyen más egyéni sajátosságtól függetlenül. Ez az egyetemesség, amely kezdettől fogva meghatározta az egyház hitvallását, nem maradt érintetlen az évszázadok folyamán, elsősorban azok miatt a viszályok miatt, amelyek számos keresztényt kivontak Róma püspökének fennhatósága alól. Az 1054-es egyházszakadás és a 16. századi reformáció volt a két legnagyobb törés a kereszténység történetében. Az így létrejött egyházak nem mondtak le a „katolikus” jelzőről, hiszen hűnek tekintették magukat az első évszázadok egyházának tanításához, a „katolicizmus” fő-

név azonban, mely a reformáció kontextusában született meg, kizárólag a pápai autoritás alá tartozó keresztény felekezetet jelöli.

Ezek a törések sok keresztényt eltávolítottak Rómától, de később sokan vissza is tértek hozzá: a 16. század óta a keleti egyházak számos tagja megtért a katolikus egyház kebelére. Létrejöttek a keleti katolikus, más néven unitus egyházak, melyek Rómához tartoztak ugyan, de megőrizték a maguk hagyományát. Ezeknek az egyházaknak egy része Litvániában, Lengyelországban és Ukrajnában eredetileg ortodox volt, majd az 1596-os Breszti Zsinat után unitus lett, később pedig, a 17. századtól fogva és az orosz valláspolitikai hatására, mely az ortodoxiát támogatta, más-más fejlődésen ment keresztül (visszatérés az ortodoxiához, csatlakozás a katolicizmushoz, az unitus egyház megtartása). Aki a katolicizmus történetének megírására vállalkozik, annak kutatása tehát valami olyasmire vonatkozik, aminek a centruma jól körülhatárolt, körvonalai azonban olykor változók; ez a kutatás egyben a 11. századi szakadást megelőző keleti kereszténység történetének ismeretét is feltételezi (ami nem jelenti a keleti múlt kisajátítását).

Az *Urbs* és az *orbis*, a római központ és az egyetemesség igénye között feszülő katolicizmus nem kapcsolódik kifejezetten egy-egy nemzethez. Igaz ugyan, hogy a katolikus egyház történetének nagyon fontos eseményei „íródtak” bizonyos területeken, így például Itáliában, abban az országban, amely néhány kisebb epizódtól eltekintve otthon adott a pápai hatalomnak, a katolicizmus kétezer éves történetét azonban nem lehet úgy megírni, hogy kizárólag Itáliára, Európára vagy más kitüntetett földrajzi egységre koncentrálunk, hiszen ez a vallás más-más szinten ugyan, de minden földrészen elterjedt. A katolicizmus a Közel-Keleten született meg és Európában virágzott ki, miközben az iszlám nyomására szinte elenyészett abban a régióban, ahol megszületett. Európában, ahol pedig a civilizációt ez a vallás alakította ki, a katolicizmus ma súlyos válságon megy keresztül, miközben legbiztosabb bázisa az a Latin-Amerika, ahol csak a 15. század végétől fogva van jelen. Valójában azonban ma már Latin-Amerika katolicizmusára is nagy veszélyt jelent az igen gyorsan terjedő protestáns pünkösdista mozgalom. A katolicizmushoz tartozó területeknek ez az átalakulása alapjaiban változtatja meg a historiográfiát is. A történeti kutatás hosszú időn át szinte kizárólag a Bécs, Brüsszel, Cádiz és Nápoly által kijelölt négyesögben kereste a maga forrásanyagát, mert ott figyelhette meg, mintegy saját otthonában, a katolicizmus legfontosabbnak, sőt legszentebbnek tartott vetületét. Rómának mint az egyház szívének közelsége is szerepet játszhatott ebben: a később meghódított és az ortodox hatásoknak kitett peremterületektől való távolságtartás jelentette az igaz tanítás legfőbb garanciáját. Valójában azonban a germán, a nagy-britanniai, az észak-amerikai vagy a dél-amerikai egyház és más egyházak szintén hozzájárultak annak a valásnak a kialakításához, amelyről nem állíthatjuk, hogy az első évszázadokban egyszer s mindenkorra elnyerte volna a maga végleges formáját, és amely történelmének egyetlen pontján sem ért el valamiféle mintaszerű tökéletességet.

A katolicizmus kifejeződési formáinak sokfélesége iránti figyelem hiábavaló volna, ha engednénk az apologetika vagy a vádbeszéd gyönyörűségének, amely oly csábító tud lenni azok számára, akik meghatódva tekintenek a maguk egyházára, vagy azoknak, akik, az egyház ellenfeleként, legszívesebben továbbra is és mindörökké „eltipornák a gyalázatot”. A történetírás ebben az értelemben is jelentős fejlődésen ment át. Természetesen ma is igaz, hogy „a történelem elválaszthatatlan a történésztől”.¹ Ugyanakkor, még ha a mérleg elbillen is a megbocsátás vagy a neheztelés irányába, az elemzés akkor is kiegyensúlyozottabb, mint egykor, ami elsősorban annak köszönhető, hogy Európában lecsillapodott a vallásellenes szenvedély (ez persze nem jelenti azt, hogy a diktátorok, a maffiózók vagy más vallások fanatikusai ne végeznék ki többé az általuk gyűlölt hívő nőket és férfiakat).² A médiában figyelemmel kísérhető kortárs viták nagyon visszafogottak azokhoz a szitkokhoz képest, amelyeket a hajthatatlan katolikusok és antiklerikális ellenfeleik vágtak egymás fejébe a múlt században, és akkor még nem említettük sem az 1930-as évek Spanyolországának, az 1920-as évek Mexikójának vagy a forradalmi Franciaországnak a katolikusellenes dühöngéseit, sem az egyház által oly sokáig gyakorolt erőszakot. A feszültség csökkenésével párhuzamosan az egyházban – a II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) jótékony hatására – alábbhagyott az ostromállapot-hangulat: az ellenségesnek tekintett környező világgal szembeni bizalmatlanságot jóval pozitívabb magatartás váltotta fel.

A látásmódnak ez az átalakulása magukat a katolikusokat is hozzásegíti ahhoz, hogy derűsebb olvasatát adják az eseményeknek, ami a feszültség további enyhülését hozhatja magával. Természetesen nem kell sokáig kutakodnunk ahhoz, hogy aláaknázott területekre leljünk, összességében azonban elmondhatjuk, hogy a katolicizmus története ma már nem csatatér. *Deo gratias.*

Derűvel vagy anélkül, a történészek a 4. századi Caesareai Euszebiosz *Egyháztörténete* óta számos műben tettek kísérletet arra, hogy megjelenítsék a katolicizmus múltját. Sokaknak úgy tűnhet, hogy a kutatás lezárult: a katolicizmus történetét nagyon régóta ismerjük, és nem valószínű, hogy további ismeretekkel bővíthetjük erre vonatkozó tudásunkat. A kortárs kutatások életerejé azonban, amelyet a társadalmat és a katolikus kultúrát érintő gyors változások egyaránt ösztökélnek, új szempontokat nyit meg előttünk. A tőlünk nem messze zajló dekolonizációs folyamatok nem múltak el következmények nélkül: a harmadik világban élő katolikusok például egyre nagyobb figyelmet kapnak. A missziók története már korábban is fontos területe volt a kutatásoknak, a gyarmatosított népek emancipációjának hatására azonban az európai kolonizációs stratégia vizsgálata helyett a helyi visszahatások és reakciók elemzése kapott nagyobb hangsúlyt. A hit-

1 Henri-Irénée MARROU ismert mondása, melyet a történész a *De la connaissance historique* (Paris, Seuil, 1954) második fejezetének címében használt.

2 Jól ismert annak a hét, a tibhirine-i Notre-Dame-de-l'Atlas monostorban élő ciszterci szerzetesnek a sorsa, akiket 1996-ban elraboltak és kivégeztek. Andrea RICCARDI könyve (*Ils sont morts pour la foi. La persécution des chrétiens au XXe siècle*, Paris, Plon/Mame, 2002) pontos és a katolicizmus perspektíváján is túlmutató összefoglalását adja a történeteknek.

térítés vizsgálata kiegészült annak kutatásával, hogy az adott közösségek miként fogadták el és értelmezték újra az evangéliumot, illetve milyen ellenállást tanúsítottak vele szemben. A dekolonizáció által érintett történészekre a II. Vatikáni Zsinat is sokkolóan hatott, és levonták belőle a konzekvenciákat. A 20. század közepének reprezentatív történeti munkáját, Augustin Fliche és Victor Martin *Egyháztörténetét* még nagymértékben meghatározták a hierarchikus és intézményes aspektusok;³ a későbbi munkák viszont már inkább a vallásos életre és „Isten népére” koncentráltak. Azt, hogy a kutatók új generációja lépett színre, már egy 1979-ben megjelent könyv címén is lemérhetjük: *Histoire vécue du peuple chrétien* (A keresztény nép megélt története).⁴ Nem mintha a felülről (a társadalom felső rétegének szemszögéből) szemlélt társadalom történetének ne volnának meg a maga érdemei: a kutatásnak ez a területe is nagyon fontos. A pápák, a Római Kúria tagjai, a teológusok és a szentek joggal népesítették be a történelemlékönyvek lapjait, cselekedeteikre azonban az is nyilvánvaló befolyással volt, hogy az egyszerű hívek nyomást gyakoroltak rájuk, vagy hogy a velük ellentétesen vélekedők felléptek ellenük. Természetesen nagy figyelmet érdemelnek az egyházi tekintélyek által előírt dogmák, de nem ezeknek a dogmáknak a recepciója-e az – mely többé-kevésbé megfelelt a hivatalos megfogalmazások finom megkülönböztetéseknek –, ami igazán lényeges, ha meg akarjuk érteni magunknak az embereknek a történetét?

Az újabb történeti kutatás ebben a tekintetben nagyon sokat segített a katolicizmus megértésében. Kifejezetten termékenynek bizonyult a más tudományokkal, mint például a szociológiával vagy az antropológiával való együttműködés, mert a kutatók gazdagítani tudták a történeti kérdésfeltevést például azáltal, hogy világossá tették az akkulturáció különböző modalitásait, vagy hogy a kvantifikáció segítségével új fényben mutathatták be a katolikus egyházat felépítő társadalmi csoportokat. A kvantitatív módszereket régebben elsősorban a klerikusok utánpótlásával kapcsolatban használták, újabban azonban ennek segítségével pontosan fel tudják vázolni azokat a társadalmi mozgásokat, amelyeket eddig csak töredékesen ismertünk. A prozopográfiai módszer azért jelentős, mert ha sikerül létrehoznunk az emberek valamely kisebb-nagyobb csoportjára vonatkozó adattárakat, akkor feltárhatjuk közös mozgási pályájukat: így például lehetőségünk nyílik arra, hogy megalkossuk a püspökök csoportjának közös portréját vagy fantomképét anélkül, hogy egy olyan ideálképet dolgoznánk ki, amelyet néhány híres püspök jellemzői alapján alkotunk meg, és amely ebben a formában nem feltétlenül tekinthető reprezentatívnak.⁵

3 *Histoire de l'Église depuis les origines jusqu'à nos jours*, alapító szerkesztők: A. FLICHE–V. MARTIN, Paris, Bloud et Gay, 1934–1964, 24 kötet. A befejezetlenül maradt mű (több tervezett kötet nem jelent meg) a katolikus intézetekben és a közintézményekben dolgozó történészek közreműködésével jött létre.

4 *Histoire vécue du peuple chrétien*, I–II, szerk. J. DELUMEAU, Toulouse, Privat, 1979.

5 Ezt a módszert alkalmazta Jacques-Olivier BOUDON, aki 515 személy vizsgálata alapján mutatta be a katolikus elit történetét, lásd *L'épiscopat français à l'époque concordataire, 1802–1905*, Paris, Cerf, 1996. Néhány évvel korábban Claude LANGLOIS publikált egy nem kevésbé figyelemreméltó, kvantitatív módszeren alapuló munkát, melyet kiegészített egy jóval átfogóbb csoportot, mintegy 200 ezer embert felölelő tanulmánnyal. Lásd *Le catholicisme au féminin. Les congrégations françaises à supérieure générale au XIXe siècle*, Paris, Cerf, 1984.

E megközelítéseknek köszönhetően a katolicizmus történetének kutatása új területekkel és értékes adatbázisokkal bővült, amint azt az *Histoire du christianisme* nemrég megjelent tizenegy kötete is bizonyítja.⁶ A történészek új generációja egyetlen évtized leforgása alatt olyan összefoglaló munkát hozott létre, amely a maga nemében páratlan a francia történetírásban: a kutatás bemutatja az elmúlt kétezer évben mindazoknak a tevékenységét, akikben közös a Krisztusra való hivatkozás, és a tapasztalatok olyan túláradó bőségét tartalmazza, amely már önmagában is elegendő ahhoz, hogy új szemmel tekintsünk a katolicizmusra.

A történetírás és a történelem folytatódik, hiszen a múltra vonatkozó kérdéseink megélt tapasztalatainkban gyökereznek. Ma elsősorban a magatartásmódok egyre növekvő önállósulása az, ami megragadó. Szemünk láttára alakul át gyermekkorunk vallásossága, és eddig soha nem látott mértékben kezd el érdekelni bennünket, hogy milyen körülmények között fejlődött ki a katolicizmus azokon a területeken, ahol elterjedt. Ez azt is jelenti, hogy feltesszük a kérdést: mi a kapcsolata a mai kultúrával. A katolikus vallás többé-kevésbé jól azonosult azon társadalmak kultúrájával, amelyek befogadták: ennek megfelelően talált termékeny talajra vagy terméketlen földre. Így például az, hogy az apologeták: Jusztinosz, Tertullianus vagy Órigenész kapcsolatban álltak az antik kultúrával, előkészítette a keresztényeknek a Római Birodalomba való integrációját, ami segítette meghaladni a keresztényüldözést, és a 4. században megnyitotta az utat a keresztény birodalom megszületése előtt. A katolicizmus modern, emancipált kultúrájának létrehozása és elterjedése ezzel szemben az Európa nyugati felén levő államokban és társadalmakban azzal járt, hogy a katolicizmus jelenléte elhalványult. A katolicizmus hosszú válsága nyugaton egy posztkeresztény társadalom kialakulásához vezetett. Az e kultúrában élő férfiak és nők minden kapcsolatukat elveszítették a katolicizmus világával, amellyel senki nem ismertette meg őket, miközben ennek ismerete továbbra is elengedhetetlen ahhoz, hogy megértsék azt a társadalmat, amelyben leélik az életüket és meghalnak.

---

⁶ *Histoire du christianisme*, szerk. Jean-Marie MAYEUR és mások, Paris, Desclée de Brouwer, 1990–2000, 14 kötet. A francia egyetemi tanárok által szerkesztett ökumenikus freskó munkálataiba más nemzetek tudósait is bevonták.